

Ekonomi och politik.

10 May
1946

JOHAN ÅKERMAN:
*Ekonomiskt skeende och
politiska förändringar.*
Gleerup. Pris 9 kr. 1946.

Professor Johan Åkerman har i anslutning till sina tidigare konjunkturteoretiska arbeten sökt fastställa sammanhanget mellan ekonomiska förlopp och politiska kriser i vissa länder under senare tid. Han gör gällande att studiet av konjunkturväxlingar i regel tagit formen av en rent ekonomisk analys, medan de politiska förändringarna undersökts från begränsade historiska och statsvetenskapliga synpunkter. Det gäller alltså att skapa en syntes mellan dessa betraktelsesätt, att utreda sammanhanget mellan ekonomiska och politiska skeenden. Vid en undersökning av fyra länder — England, Förenta staterna, Tyskland och Sverige — kommer Åkerman till resultatet att, vad de tre förstnämnda och särskilt England och USA beträffar, de politiska kriserna i stort sett framkallats av konjunkturförhållanden; en ministärs avgång i England respektive en omkastning av majoritetsställningen vid presidentval i USA skulle i de allra flesta fall stå i sammanhang med en lågkonjunktur eller en försämring av konjunktturen. Vore detta påstående hållbart, skulle det revolutionera den politiska historien, åtminstone för senare tid.

Riktigt är utan tvivel att historiker och statsvetenskapsmän, särskilt i mera översiktliga arbeten, stundom förbiser eller alltför litet beaktar ekonomiska faktorer. Man kan peka på i övrigt betydande arbeten, t. ex. May's Constitutional history of England, där sambandet mellan ekonomi och politik nästan helt glömmas bort. I den form professor Åkerman ger sin anmärkning på denna punkt är den dock starkt överdriven. Mera påtagliga sammanhang mellan ekonomiska och politiska förhållanden redovisas även i rent historiska framställningar; ingen forskare går väl förbi den ekonomiska bakgrunden till 1896 års amerikanska presidentstrid, till det engelska arbetarpartiets framträdande eller till regerings-, respektive regimskiftena i USA och Tyskland 1933. För alla vetenskapsmän står det klart att man vid en mera ingående redogörelse för en politisk kris bör beakta alla de faktorer som för dess utbrott kunnat vara av betydelse.

Från dessa erkännanden till ett erkännande av professor Åkermans forskningsresultat är emellertid steget långt. Låt oss först fastställa vilka häpnadsväckande konsekvenser ett godtagande av Åkermans tes skulle innefatta. Vid t. ex. engelska ministerkriser och val har man i stor utsträckning stridit om sådana frågor som självstyrelse för Irland, utrikespolitik och rösträttsutvidgningar. Partierna har upptagit dessa frågor på sina program, politiker och press har propagerat dem, allmänheten har, av allt att döma, ivrigt debatterat dem. Men i realiteten skulle dessa frågor ha varit av ringa eller ingen betydelse. De skulle, såsom Åkerman skriver, ha varit "täckord" för ekonomiska motståndningar. Representanter och valmän skulle alltså ha talat, skrivit och tänkt på en sak, men djupare sett ha bestämts av en helt annan. De yttre, medvetna aktionerna te sig som ett buller utan mening, de verkliga motiven är dolda för de uppträdande och kunna blott i efterhand uppdragas av konjunkturteoretikern. Man säger ett och menar ett annat, såsom i Freuds teori om "felhandlingar".

Professor Åkerman söker, som sagt, bevisa sina påståenden genom en korrelationsundersökning: en politisk kris inträffar i regel i ett svårt ekonomiskt läge. Hur fastställes då det ekonomiska läget? Här användes skilda metoder: i ett inledande avsnitt tas tackjärnsproduktionen som representativ för det ekonomiska tillståndet; i avsnittet om England begagnas uppgifter om arbetslösheten inom vissa arbetargrupper. Men därjämte används en rad andra ekonomiska förklaringar på inträffade politiska kriser; stundom talas om en bankkrasch, stundom om missväxt (trots att en sådan principiellt säges vara av ringa betydelse i industrialiserade länder), stundom om det förhållandet att en regeringskris inträffar kort efter en re-

dan övervunnen lågkonjunktur. Här till kommer att även jämförelsevis obetydliga konjunkturförsämringar framställas som tillräckliga eller starkt bidragande skäl till en politisk kris. Med andra ord: den ekonomiska situation som enligt författaren kan tänkas framkalla ett politiskt skifte karakteriseras så vagt och på så olika sätt att en sådan situation nästan alltid kan påstås vara för handen. Tendensen till rent cirkelbevis är påtaglig: depression orsakar politisk kris, men depressioner (i författarens mening) är så vanliga att de i regel måste föreligga vid en kris. En verkligt givande korrelationsundersökning borde ha tillgätt på helt annat sätt. Genom någon metod, vars utarbetande i och för sig skulle möta utomordentliga svårigheter, borde det ekonomiska läget under den behandlade perioden månad för månad eller åtminstone år för år ha karakteriserats; därefter skulle ha utretts i vilken utsträckning ett sammanhang förelegat mellan vad man kan kalla gott ekonomiskt läge och politisk stabilitet, respektive dåligt ekonomiskt läge och politisk instabilitet.

Redan av det nu antydda skälet framstår professor Åkermans undersökning som väsentligen förfelad; han bevisar blott att ekonomiska depressioner, eller riktigare ekonomiska störningar, är ytterst vanliga. Men svagheter i den historisk-politiska delen av arbetet är så stora och påtagliga att de ensamma berövar framställningen varje bevisvärde. En regerings avgång på grund av ett parlamentsnederlag som notoriskt berott på oenighet i en viss fråga inom majoritetspartiet likställes med en total omkastning av maktförhållandena genom ett underhusval. Hänsyn tas i regel icke till röstsiffrorna vid valen, trots att dessa, främst i länder med majoritetsval, är de enda i detta sammanhang intressanta. Författaren diskuterar icke ens den betydelse som de stora rösträttsutvidgningarna 1867 och 1885 hade för den engelska politiken; om den politiska striden i grunden "gäller inkomstfördelningen mellan socialgrupperna", som i ett sammanhang säges, borde, tycker man, en flerdubbling av antalet röstberättigade vara av visst intresse, men den beröres icke ens i arbetet. I avsnittet om USA beaktas i första rummet det antal mandat som partierna erhåller i elektorskollegiet för val av president, trots att dessa siffror icke ger någon klar föreställning om folkopinionen — eftersom enkel majoritet för ett parti i en viss stat ger detta parti alla statens elektorsröster. Vad partierna stått för i skilda situationer blir i regel icke heller klarlagt.

De olyckliga konsekvenserna av dessa principiella fel skulle kunna illustreras sida för sida. Jag skall här beröra endast ett par punkter i avsnittet om USA. Beträffande tiden 1880—1896 ger författaren en rad ekonomiska förklaringar till presidentskiftena. Det faller i ögonen, skriver han bl. a., att de täta regimförändringarna 1884—96 sammanfaller med "sekulär prissänkning, stigande spänning mellan jordbrukets och industrins intressen, korta, intensiva konjunkturuppsving och långdragna depressioner". Hur ter sig då i röstsiffrornas ljus dessa "regimskiften"? År 1880 hade demokraterna 48,2 och republikanerna 48,3 procent av rösterna; motsvarande siffror för 1884 var 48,9 och 48,3, 1888 48,7 och 47,8, 1892 46,0 och 43,0, 1896 46,3 och 50,9. Finns det någon anledning att sätta dessa nästan otroligt små förändringar i samband med stora ekonomiska omkast-

ningar? Är det icke rimligare att konstatera en märklig politisk stabilitet? År 1912 segrade demokraterna, med Wilson som kandidat, under högkonjunktur över de sedan 16 år härskande republikanerna. Valet utgör emellertid enligt författarens påstående intet undantag från regeln "att presidentval vid högkonjunktur vinnes av regeringspartiet och vid depression av oppositionspartiet", ty den demokratiska segern berodde på att republikanerna splittrades i anhängare av Taft och Roosevelt. Det verkliga förhållandet är att just 1912 års val kanske mer än något föregående sedan inbördeskriget innebar en reell politisk omkastning. Både Wilson och republikanen Theodore Roosevelt framträdde nämligen med förhållandevis ytterst radikala program, och väljarnas reaktion underströks av att socialisterna Debs fick 900.000 röster, mer än dubbelt så många som vid något föregående val. Om 1912 års val passat i författarens ekonomiska schema, hade det alltså — och detta med full rätt — kunnat kommenteras i ordalag rakt motsatta de nu använda.

Bristerna i den historisk-politiska bakgrunden framträder överallt, men särskilt slående i det amerikanska kapitlet. "De folkgrupper som stött den amerikanska självständighetsförklaringen, federalisterna, är unionens ursprungliga parti"; författaren synes ej veta att federalisterna, skaparna av 1787 års författning, utgjorde en långt efter självständighetsförklaringen uppträdande riktning, som fick starkt stöd

just från tories, dvs. de grupper som varit lojala mot England under frihetskriget. Jefferson och Jackson beskrives som "nationella förgrundsfigurer, icke partirepresentanter i senare mening"; i själva verket var de typiska partiledare, och deras segrar — 1800, respektive 1828 — betecknade omvandlingar i amerikansk politik. Amerikas förnämsta historiska översikter — såsom Rhodes, Channing, Oberholzer och Beard — synes vara författaren obekanta. Charles Beard har kanske mer än någon annan samtida historiker i glänsande arbeten sökt belysa den ekonomiska bakgrunden till det politiska skeendet; hans undersökningar kunde lämpligen ha tagits till förebild.

Varpå skulle då den av professor Åkerman påstådda, nära nog fullständiga korrelationen mellan ekonomi och politik bero? Ibland synes författaren utgå från att sambandet helt enkelt ligger i att depression orsakar missnöje och att detta riktas mot den sittande regeringen och det härskande partiet. Rent principiellt är detta rimligt: att ekonomiska kriser ofta leder till politiska omkastningar är väl bekant, ehuru sammanhanget icke alls är så fullständigt som hävdas. Men på andra punkter antyder Åkerman ett helt annat kausalförhållande, så i de nyss berörda orden att "den politiska kampens materiella innehåll ... gäller inkomstfördelningen mellan socialgrupperna". Om denna synpunkt anlägges, framstår bokens tes såsom än mera egendomlig. För det första: konservativa och liberaler i England, republikaner och demokrater i USA har i äldre tid endast i ringa utsträckning stridit om inkomstfördelningen; de har alla i huvudsak representerat den bestående ekonomisk-sociala ordningen. För det andra: om striden gällt inkomstfördelningen, borde väl väljarnas sociala situation ha bestämt deras röstning; en valman borde i så fall icke överge ett parti därför att en depression inträffade under dess välde. Man saknar sammanhang även mellan professor Åkermans felaktiga antaganden och hans felaktiga slutsatser.

För Sveriges del finns, enligt författaren, intet starkare samband mellan ekonomiska konjunkturer och politiska förändringar. Detta säges bero på att Sverige icke varit ett industriland. Förklaringen måste från de anlagda synpunkterna vara oriktig: Sverige har under de senaste årtionden varit vida mer industrialiserat än t. ex. USA och Tyskland under äldre, av författaren behandlade perioder. Den brist på korrelation som fastställes torde snarare sammanhånga därmed att den svenske forskaren om sitt eget land har en intim kunskap, som gör extravaganta hypoteser omöjliga.

Professor Åkerman är värd allt erkännande för sin vilja att genom ekonomisk-politisk analys utvidga vår historiska kunskap. Men i övrigt stimulerar det föreliggande arbetet knappast till annat än kritik.

Herbert Tingsten.